

O slobode pohybu a pobytu

Marta Tóthová*

DOI: <https://doi.org/10.24040/sap.2023.10.2-3.94-109>

Abstrakt:

TÓTHOVÁ, Marta: *O slobode pohybu a pobytu*. Text sa zaoberá podstatou, ochranou a možným obmedzením práva slobody pohybu a pobytu ako práva, ktoré v súčasnosti najviac podlieha okliešteniam. Skúma právno-filozofické korene a legislatívne vymedzenie problematiky a zdôvodnenia potreby a prípustnosti obmedzenia uvedeného práva.

Kľúčové slová:

sloboda pohybu a pobytu, legislatívne vymedzenie, migrácia, obmedzenie slobody pohybu a pobytu

About Freedom of Movement and Residence

Abstract:

TÓTHOVÁ, Marta: *About Freedom of Movement and Residence*. The text deals with the essence, protection and possible limitation of the right to freedom of movement and residence as the right that is currently most subject to restrictions. It examines the legal-philosophical roots and legislative definition of the issue and the justification of the need and admissibility of limiting this right.

Key words:

freedom of movement and residence, legislative definition, migration, restriction of freedom of movement and residence

Úvod

Geopolitická situácia a prehlbujúca sa ekonomická, politická ale aj morálna kríza v celosvetovom kontexte výrazne ovplyvňujú ponímanie a realizáciu dvoch mimoriadne dôležitých základných slobôd, a to slobody pohybu a pobytu. Obe tieto slobody patria do systému osobných práv a slobôd. Teoretické východiská pre reguláciu uvedených slobôd sa sformovali už v starovekej filozofii na základe prirodzeného práva. V súčasnosti predstavujú jednu zo základných a neoddeliteľných štyroch slobôd EÚ. Prieskumy Eurobarometra posledných období preukazujú, že sloboda pohybu je v skutočnosti najviac ceneným úspechom EÚ. Mnohé štúdie potvrdzujú, že prináša mnoho výhod, vrátane napr. vplyvu na zvyšovanie HDP v európskom priestore.

* doc. JUDr. Marta Tóthová, PhD., Ústav teórie práva Gustáva Radbrucha, Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach

Na druhej strane je potrebné poukázať na fakt, že teoretické porozumenie a praktické prevedenie týchto slobôd je jednou z najnáročnejších a najrelevantnejších otázok súčasnosti. Bežne totiž – v teórii aj v praxi – podliehajú výnimkám a obmedzeniam. V súčasnom období práve tieto slobody prechádzajú extrémnymi skúškami, jednak v dôsledku pandémie ochorenia COVID – 19, ruskej invázie na Ukrajinu a nekonečných migračných kríz, ktoré v súčasnosti už permanentne trápia Európu. Aj keď pre súčasné liberálne demokracie je sloboda jednou zo základných hodnôt, ktoré vyjadruje a chráni najmä systém základných práv a slobôd, je zrejmé, že absolútna sloboda je neprípustná a v záujme bezpečného a nerušeného spoluzitia a slobody samotnej môže byť sloboda obmedzená. Uvedené sa v súčasnom období zvlášť vzťahuje aj na slobodu pohybu a pobytu.

1. Filozoficko-historický rámec slobody pohybu a pobytu

Podobne ako s väčšinou právno-filozofických koncepcií, aj s úvahami o slobode pohybu a pobytu sa môžeme stretnúť už v antike. Podobne by sme v antickom prirodzenoprávnom myslení dokázali dohľadať aj zárodoky a korene ďalších ľudských práv, avšak s poznámkou, že sa vzťahovali len na slobodných občanov. Antická filozofia vnímala právo pohybu ako právo opustiť krajinu a tiež ako právo vrátiť sa do svojej krajiny. Bolo považované za neoddeliteľnú súčasť osobnej slobody. Podstatu sformuloval už Platón pod vplyvom Sokrata, ktorý tvrdil, že každému Aténčanovi treba dovoliť ísť kam chce a vziať si so sebou svoj majetok. Epiktétos opísal samotnú slobodu ako „Idem, kam chcem. Prichádzam odkiaľ chcem“, čo sa vnímalo ako protiklad otroctva.¹ Ako opak otroctva sa ponímalo aj v Rímskej ríši, nakoľko otroci sa nemohli voľne pohybovať.

V novoveku sa téma voľného pohybu osôb objavuje v dielach, ktoré dnes vnímame ako základy učenia o práve národov (resp. medzinárodnom práve). Vo svojej verejnej prednáške „O amerických Indiánoch“ predstavil v 16. storočí Španiel Francisco de Vitoria (1492 – 1546) obranu slobody pohybu, keď tvrdil, že Španieli majú právo cestovať a bývať (a presadzovať svoje záujmy) v Novom svete, keďže sa považovalo za súčasť práva národov (*ius gentium*), že ľudia sa mohli voľne stykať s inými ľuďmi, kamkoľvek prišli. Ďalší argument pre možnosť slobodne cestovať a usadiť sa našiel de Vitoria v historicky („od počiatku sveta“) pôvodnom spoločnom vlastníctve majetku, resp. pôdy a toto právo sa podľa neho nestratilo ani po tom, keď došlo k rozdeleniu majetku (vzniku súkromného vlastníctva). Opieral sa pritom o Justiniánove *Institutiones*, v ktorých, v zmysle prirodzeného práva, tečúca voda a more sú spoločné pre všetkých a rovnako sú spoločné aj rieky a prístavy. Takéto verejné veci nemôžu byť vlastnené žiadnou jednotlivou entitou. No a jeho tretím argumentom bol známy princíp legality: všetko je zákonné, čo nie je zakázané alebo

1 McADAM, J. An Intellectual History of Freedom of Movement in International Law : The Right to Leave as a Personal Liberty. In *Melbourne Journal of International Law*, vol. 12. .Dostupné na: https://law.unimelb.edu.au/__data/assets/pdf_file/0011/1686926/McAdam.pdf, str. 6

škodlivé pre iných. Za predpokladu, že španielske cestovanie do Ameriky nebude pre jej obyvateľov škodlivé, je aj zákonné.²

Od počiatku sveta bolo teda dovolené, aby sa ktokoľvek vydal a cestoval, kamkoľvek chcel. Názory de Vitoria je potrebné vnímať v kontexte doby v ktorej žil. Nemôžeme ignorovať fakt, že mohli (mali) slúžiť ako ospravedlnenie expanzie španielskeho impéria. Ako však uvádza Beatriz Salamanca, právo na cestovanie, ktoré de Vitoria obhajoval malo v súlade so svojim prirodzenoprávnym základom slúžiť najmä účelu nastolenia mieru a jednoty medzi ľuďmi. Význam diela de Vitoria spočíva nielen v akcentovaní práva na slobodu pohybu, slobodu cestovania v prirodzenoprávnom duchu, ale aj v otvorení nekončiacej diskusie o dôvodoch, na základe ktorých by mohla byť obmedzená mobilita jednotlivcov.³

Na historickom pozadí expanzie imperiálneho obchodu môžeme vnímať aj prínos Holanďana Huga Grotia (1583 – 1645), ktorého názory mali obrovský vplyv na vývoj medzinárodného práva. Základné východiská pre rozvoj jeho teórie smerovali tiež k posilneniu pozícií Holandska v medzinárodnom obchode. Grotius totiž výslovne uznal, že jeho zámerom bolo deklarovat', že Holanďania majú právo plaviť sa do Východnej Indie a zapojiť sa do obchodu s tamojšími ľuďmi, na základe zásady práva národov, že každý národ môže slobodne cestovať k inému národu. Vo svojom diele Slobodné more z r. 1609 rieši otázku, či existuje právo na slobodnú plavbu po mori. Sám pritom priznáva, že pri riešení tejto otázky je pre neho láska k vlasti väčšia ako presvedčivosť jeho argumentov.⁴ Ochranu voľného prechodu cez pevninu a vody poskytuje podľa neho prirodzené právo pre tých, ktorí cez ne musia prejsť z legitímnych dôvodov, napr. ak určitý národ bol nútený opustiť svoje vlastné územie a hľadá nové, zatiaľ neobsadené územie (*terra nullius*), alebo pri hľadaní možností obchodovať so vzdialenými národmi, alebo dokonca v snahe na základe spravodlivej vojny získať späť, čo mu patrilo.⁵

Právo na voľný prechod Grotius upresnil vo svojom diele O práve vojny a mieru (*De jure belli ac pacis libri tres*, 1625), ktoré sa spravidla považuje za prvé systematické spracovanie medzinárodného práva. Tvrdil, že osobám, u ktorých to spravodlivé okolnosti vyžadujú, by mal byť umožnený voľný prechod cez všetky krajiny a rieky, alebo časti mora, ktoré patria inému národu. Z akéhokoľvek dobrého dôvodu by mali mať aj právo dočasne sa zdržiavať v cudzine.

Grotius v mnohom nadviazal na Vitoriovu teóriu voľného pohybu. Obaja zdôrazňovali požiadavku „neškodit“ a princíp hospitality. Keďže však Grotiova verzia je „dekolonizovaná“, stal sa v nej vyjadrený princíp voľného pohybu univerzálnejším a silnejším. Okrem toho Grotius zašiel ešte o krok ďalej, keď vymedzil dva základné

2 Tamtiež, s. 7 – 8.

3 SALAMANCA, B. *Early Modern Controversies of Mobility within the Spanish Empire: Francisco de Vitoria and the Peaceful Right to Travel*. Dostupné na: https://www.academia.edu/32531324/Early_Modern_Controversies_of_Mobility_within_the_Spanish_Empire_Francisco_de_Vitoria_and_the_Peaceful_Right_to_Travel, str. 14 a nasl.

4 BRÖSTL, A. *Frontisterion*. Bratislava : Kalligram, 2009. s. 123.

5 McADAM, J. c. d., s. 8 – 9.

pojmy tvoriace obsah uvedeného princípu: právo opustiť vlastnú krajinu a právo zostať v cudzej krajine.⁶

Grotius sa inšpiroval aj Cicerom pri vymedzení práva jednotlivca opustiť svoju krajinu. Zároveň však uznal, že uvedené právo nie je absolútne a môže podliehať obmedzeniam, či už vo vzťahu k dlžníkom, alebo v čase vojny. Toto právo je doplnené a posilnené právom zostať v cudzej krajine, ktoré však tiež nechápe absolútne a podmieňuje ho jednak spravodlivým dôvodom na pobyt v cudzej krajine a tiež požiadavkou rešpektovania práva danej krajiny. V súčasnom období utečeneckých kríz sú názory Grotiusa (ktorý bol tiež utečencom) na práva utečencov, ktorí trpia nezaslúžene, stále aktuálne. Citoval Cicera, podľa ktorého je povinnosťou každého mať súcit s takými, ktorí netrpia biedu pre svoje zločiny, ale z dôvodu nešťastia. Vytvoril teda hranicu medzi tými, ktorí si zaslúžia ochranu a ostatnými, rozlišovaním medzi obeťami a zločincami. Zároveň akceptoval, že štátni príslušníci nemôžu odísť vo veľkých skupinách, keďže by to mohlo znamenať zánik samotnej politickej komunity.⁷

Samuel von Pufendorf (1632 – 1694) je jedným z prvých učencov, ktorí vnímali rozdiel medzi právom na slobodný odchod a právom na prijatie ako dva protikladné skutočnosti, ktoré právo reguluje odlišne. Vo svojom diele Osem kníh o prirodzenom a medzinárodnom práve (1672) potvrdil právo každého na slobodu vysťahovať sa podľa vlastného uváženia, pričom podobne ako predchádzajúci myslitelia pripustil obmedzenie tejto slobody. Právo vstupu do inej krajiny však jednoznačne oddeľuje od princípu voľného pohybu. Kým sloboda opustiť vlastnú krajinu je osobným právom každého jednotlivca, udeliť možnosť vstupu do inej krajiny je právom daného štátu. V prípade tohto práva totiž dominuje princíp suverenity a preto je výsadou každého štátu prijať také opatrenia týkajúce sa prijímania cudzincov, ktoré považuje za vhodné. Samozrejme, s výnimkou osôb, ktoré sú utečencami z nevyhnutnosti a ktoré si zaslúžia súcit. Opieral sa pritom o utilitarizmus, keď tvrdil, že prijímanie cudzincov nie je len otázkou humanity, ale aj záujmu jednotlivých štátov, keď cudzinci boli v mnohých prípadoch prínosom ako pracovná sila a mali podiel na zvyšovaní bohatstva krajiny. Pohostinnosť sa preto musí poskytnúť najmä vtedy, keď sa humanitárne hľadiská zhodujú so záujmami štátov.⁸

Anglický právnik William Blackstone (1723–80) charakterizoval právo odísť z vlasti ako súčasť všeobecného práva na osobnú slobodu. Hoci naďalej obhajoval doktrínu Common Law o stálej vernosti ku Korune, napriek tomu priznal, že každý Angličan mal absolútne právo, odvodené od večných prírodných zákonov na pohyb a odchod z ríše z akéhokoľvek dôvodu, ktorý sa mu zapáči, za predpokladu, že nemá príkaz zostať doma (*writ ne exeat regno*), zvyčajne vydaný proti obžalovanému v trestnom konaní alebo proti osobe, ktorá má dieťa v dočasnej opatere až do právoplatného rozhodnutia o výchove.⁹

6 CHETAIL, V. Sovereignty and Migration in the Doctrine of the Law of Nations: An Intellectual History of Hospitality from Vitoria to Vattel. In *The European Journal of International Law*, vol. 27 no. 4 EJIL (2016), s. 907–908. Dostupné z: <http://www.ejil.org/pdfs/27/4/2697.pdf>

7 Tamtiež, s. 909

8 CHETAIL, V. c. d., s. 910 – 912.

9 McADAM, J. c. d., s. 12.

Emerich de Vattel (1714 – 1767) zaujíma umiernenú pozíciu medzi prívržencami voľného pohybu a zástancami štátnej suverenity. Na jednej strane švajčiarsky autor podporoval a rámcovo emigráciu a prisťahovalectvo skôr tradičným spôsobom, na druhej strane vyvažoval a obmedzoval štátnu suverenitu v oblasti ochoty prijímania cudzincov dvoma podstatnými výhradami: pokojným prechodom a nevyhnutnosťou.

Vattel sa v značnej miere venoval „slobode emigrácie“. Vychádzal pritom zo zásady, že každý človek má právo opustiť svoju krajinu a usadiť sa v inej krajine, ak tým neohrozí blaho svojej krajiny. Sloboda emigrácie však platí len v mierových časoch, kým v stave ohrozenia možno vo verejnom záujme vyžadovať návrat. Na druhej strane však suverénny štát môže podmieniť vstup cudzincov na svoje územie akýmikoľvek špecifickými podmienkami. Jeho názory boli často citované anglo-americkými súdmi, aby potvrdili slobodnú vôľu štátov pri odmietnutí prijatia cudzincov.¹⁰ Jedným z často citovaných rozhodnutí je v tomto smere prípad *Nishimura Ekiu* proti Spojeným štátom (1892). V danej kauze rozhodoval Najvyšší súd o ústavnosti napadnutých ustanovení zákona o prisťahovalectve z roku 1891. V 80-tych rokoch 19. storočia bolo totiž v USA prijatých viacero zákonov, ktoré obmedzovali prisťahovalectvo z Číny. Napadnuté ustanovenia zákona z r. 1892 rozšírili obmedzenia aj na niektoré ďalšie kategórie cudzincov. Podľa názoru Najvyššieho súdu USA bolo rozhodnutie imigračného úradníka, ktorý nepovolil vstup navrhovateľky, v rámci jeho právomocí, ktoré mu boli zverené uvedeným zákonom, keďže patrila k cudzím štátnym príslušníkom, ktorým bol obmedzený vstup na územie USA. Rozhodnutie imigračného úradníka nemôže byť preskúmané ani v konaní *habeas corpus*.¹¹ Uvedené rozhodnutie predstavuje jeden z dôležitých precedensov, podľa ktorých bola vytvorená doktrína plných právomocí (*plenary powers*). V záležitostiach týkajúcich sa vylúčenia cudzincov a naturalizácie boli Kongresu historicky povolené široké regulačné právomoci. Z precedenčných rozhodnutí Najvyššieho súdu USA vyplýva, že cudzinci majú nárok na menšiu ochranu podľa prvého dodatku k ústave pri snahe o vstup do Spojených štátov, pretože cudzinec nemá prirodzené právo voľne vstúpiť do krajiny, ako to bolo potvrdené napr. aj v rozhodnutí *Knauff vs. Shaughnessy* (1950).¹²

2. Legislatívny rámec slobody pohybu a pobytu a jej vymedzenie

2.1 Vymedzenie obsahu slobody pohybu a pobytu

V zmysle vyššie uvádzaných názorov možno slobodu pohybu a pobytu, resp. právo na mobilitu vnímať ako pojem ľudských práv, ktorý sa prejavuje minimálne v troch rovinách. V prvom rade ako právo pohybovať sa voľne vnútri domovského štátu a voľne si v ňom zvoliť miesto pobytu, vrátane možnosti kedykoľvek zmeniť miesto kde sa jednotliviec zdržiava, alebo pracuje. Popri slobode cestovať, usadiť sa a pracovať, zahŕňa aj požiadavku bezpečnosti pobytu.

10 CHETAIL, V. c.d., s. 916.

11 Bližšie pozri na: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/142/651/>

12 Bližšie pozri napr.: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/338/537/>

V ďalšej rovine je súčasťou tohto práva právo slobodne opustiť jednak domovský štát a vrátiť sa do neho, resp. právo opustiť ktorýkoľvek štát, v ktorom sa jednotlivec oprávnené nachádza. V uvedených dvoch rovinách je sloboda pohybu individuálnym ľudským právom, ktoré je nevyhnutné pre slobodný rozvoj jednotlivca.¹³

Najproblematickejšou rovinou práva na slobodu pohybu je možnosť vstupu, pohybu a pobytu na území cudzieho štátu, ktoré je spojené aj s právom hľadať a užívať v iných krajinách ochranu pred prenasledovaním. V tomto prípade kolide individuálna sloboda jednotlivca na pohyb a pobyt s právom suverénneho štátu stanoviť podmienky obmedzenia na vstup cudzích štátnych príslušníkov na jeho územie. Napriek výzvam zástancov ľudských práv a ľudskoprávných organizácií na rozšírenie slobody pohybu tak, aby zahŕňala aj slobodnú cezhraničnú migráciu je suverenita štátu v súčasnom svete vnímaná ako jednoznačne „silnejší“ princíp ako individuálne právo slobody pohybu jednotlivca.

V obsahu uvedeného práva musíme rozlišovať jeho dynamickú zložku (slobodu pohybu) a statickú zložku (sloboda pobytu). Zároveň si treba uvedomiť, že sloboda pohybu a pobytu negarantuje len slobodu vo fyzickom zmysle, ale aj v zmysle priestorovej a čiastočne aj sociálnej mobility.¹⁴

2.2 Legislatívny rámec

Z legislatívnych aktov, ktoré ovplyvnili moderné ponímanie ľudských práv, je vo vzťahu k slobode pohybu potrebné spomenúť Magnu Chartu Libertatum, ktorá vo svojej pôvodnej verzii z r. 1215 v čl. 42 zahrňovala aj slobodu pohybu, v nasledovnom znení: „Nech je vôbec každému dovolené odísť z nášho kráľovstva a vrátiť sa bez ujmy a bezpečne po zemi a po vode, so zachovaním našej dôvery, ibaže (by to bolo) po nejakú krátku dobu za času vojny z dôvodu všeobecného úžitku kráľovstva s výnimkou uväznených a podľa zákona kráľovstva za psanca vyhlásených a ľudí z krajiny proti nám vedúcej vojny a kupcom, s ktorými nech sa stane ako bolo skôr povedané“.¹⁵

Žiaľ pôvodná verzia dokumentu bola skoro zrušená a do neskorších verzií sa už klauzula 42 nedostala. Verzia z r. 1297 už právo na slobodu pohybu negarantuje.¹⁶

Významné obmedzenie slobody pohybu predstavoval v stredovekej Európe inštitút nevoľníctva. Za slobodné obyvateľstvo sa približne od 11. storočia bežne považovali len obyvatelia miest, avšak najpočetnejšou kategóriou obyvateľstva boli poddaní na vidieku. Ešte menšiu mieru slobody ako poddaní mali nevoľníci, ktorí nemohli slobodne opustiť pôdu, ktorú užívali. Pre slobodu pohybu a pobytu sa preto stávajú významnými opatreniami dokumenty o zrušení nevoľníctva.¹⁷ Vo Svätej ríši rímskej bola sloboda pohybu umožnená zrušením nevoľníctva Jozefom II. v r. 1781.

13 K tomu bližšie pozri napr.: <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/2018-07/TP8.pdf>

14 BARTOŇ, M. a kol. *Základní práva*. Praha : Leges 2016. s. 361 – 362.

15 BEŇA, J. *Zbierka dokumentov a úloh zo všeobecných dejín štátu a práva (starovek, stredovek)*. Univerzita Mateja Bela : Banská Bystrica, 1996, s. 97.

16 pozri napr. <https://fullfact.org/law/magna-carta-article-42/>

17 SELTENREICH, R. a kol. *Dějiny evropského a kontinentálního práva*. 3. vyd. Praha : Leges, 2010. s. 718.

V Uhorsku, kvôli odporu šľachty k tomu došlo až cisárskym patentom z r. 1785, ktorým bola poddaným zaručená sloboda pohybu, voľba povolania a boli rozšírené ich vlastnícke práva.

V európskom kontexte sa pojem slobody pohybu a práva opustiť domovský štát spája s Francúzskou revolúciou, počas ktorej sa chápal ako súčasť širšieho práva na slobodu. A hoci žiadny zo 17 článkov Deklarácie práv človeka a občana z roku 1789 výslovne nestanovil slobodu pohybu alebo právo opustiť svoju krajinu (keďže sa vnímalo, že sú zahrnuté v „práve na slobodu“), následne francúzska ústava zo septembra 1791, ktorá kreovala konštitučnú monarchiu, zaručovala ako prirodzené a občianske právo „slobodu každého odísť, zostať alebo odísť bez toho, aby bol zastavený alebo zatknutý v súlade s postupmi ustanovenými ústavou“.¹⁸

Zlom v právnej úprave priniesla I. svetová vojna, najmä vo vzťahu k možnosti vstupu na územie cudzieho štátu. Dovtedy existujúce dočasné opatrenia na obmedzenie pohybu osôb sa zmenili na reštriktívnu imigračnú politiku.

V rámci Československa sa k slobode pohybu vzťahovali ustanovenia § 108 a 110 zákona č. 121/1920 Zb., ktorým sa uvádza Ústavná listina Československej republiky. Ústava zakotvila možnosť obmedziť priznané práva iba formou zákona, pričom niektoré aspekty zákonných obmedzení umožnil aj ústavný zákon č. 293/1920 Zb. z. a n. o ochrane osobnej slobody, domovej slobody a listového tajomstva, ktorý prostredníctvom zákona umožnil vypovedanie obyvateľstva z určitého územia alebo naopak obmedzil možnosť opustiť určitú oblasť. Vzhľadom na nedostatok bytov v niektorých mestách bola obmedzená možnosť slobodne sa prisťahovať zákonmi č. 181/1919 Zb. z. a n. o obmedzení sťahovacieho práva, č. 118/1921 Zb. z. a n. o obmedzení sťahovacieho práva a č. 31/1922 Zb. z. a n., ktorým sa predlžuje obmedzenie sťahovacieho práva. Vyžadoval sa súhlas obce s prisťahovaním prípadných záujemcov o presídlenie. Slobodu sťahovania do cudziny upravoval a obmedzoval zákon č. 71/1922 Zb. z. a n. o vysťahovalectve.¹⁹

Dôležitým medzníkom a zároveň odpoveďou na zverstvá páchané počas II. svetovej vojny bolo vytvorenie Organizácie spojených národov v roku 1945. Dôležitosť slobody pohybu a jej ochrany uznala OSN prostredníctvom Všeobecnej deklarácie ľudských práv (1948) a následne aj Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach (1966). Všeobecná deklarácia ľudských práv vyjadruje uvedenú slobodu v čl. 13, ktorý znie:

- (1) Každý má právo na slobodu pohybu a pobytu v rámci hraníc každého štátu.
- (2) Každý má právo opustiť ktorúkoľvek krajinu, vrátane svojej vlastnej, a vrátiť sa do svojej krajiny.

Zároveň čl. 14 priznáva právo na azyl.

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach začleňuje toto právo do čl. 12, ktorý znie:

- 1) Každý, kto sa právoplatne nachádza na území určitého štátu, má na tomto území právo slobody pohybu a slobody zvoliť si miesto pobytu.

¹⁸ McADAM, J. c.d., s. 12.

¹⁹ GÁBRIŠ, T. Právne vyjadrenie hodnôt novovytvorenej ČSR (1918). In *ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS IURIDICA*, No 337 Brno : Masarykova univerzita 2008. s. 441.

- 2) Každý môže slobodne opustiť ktorúkoľvek krajinu, aj svoju vlastnú
- 3) Vyššie spomenuté práva nepodliehajú žiadnym obmedzeniam okrem tých, ktoré ustanovuje zákon, a ktoré sú nevyhnutné pre ochranu národnej bezpečnosti, verejného poriadku, verejného zdravia alebo morálky alebo práv a slobôd druhých a ktoré sú v súlade s ostatnými právami uznanými v tomto pakte.
- 4) Nikto nesmie byť svojvoľne pozbavený práva vstúpiť do vlastnej krajiny.

Zároveň čl. 13 paktu pripúšťa možnosť vyhostenia cudzinca, nachádzajúceho sa právoplatne na území štátu, ktorý je zmluvnou stranou paktu, len na základe rozhodnutia, ktoré je v súlade so zákonom a zároveň mu je priznaná možnosť vzniesť námietky a podať návrh na preskúmanie svojho vyhostenia kompetentnému orgánu verejnej moci, okrem prípadov, keď naliehavé dôvody národnej bezpečnosti vyžadujú iný postup.²⁰

Keď si porovnáme oba dokumenty, je zrejmé, že kým Všeobecná deklarácia ľudských práv koncipuje slobodu pohybu v širokom a absolútnom zmysle, štvrtý odsek čl. 12 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach už pripúšťa, že tieto slobody môžu byť vo verejnom záujme obmedzené z rôznych dôvodov. Táto klauzula sa často uvádza na odôvodnenie širokej škály obmedzení pohybu takmer v každej krajine, ktorá je zmluvnou stranou paktu.

V európskom kontexte je sloboda pohybu a pobytu v rámci Rady Európy zakotvená v čl. 2 Dodatkového protokolu č. 4 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a tiež v súvisiacich čl. 3 (zákaz vyhostiť občana) a čl. 4, ktorý zakazuje hromadné vyhostenie cudzincov. Dodatkový protokol č. 4 však zaväzuje len 42 zo 47 členských štátov Rady Európy, niektoré štáty ho neratifikovali najmä kvôli obavám zasahovania do ich migračnej politiky. Právo Európskej únie je ďalší systém, ktorý v Európe poskytuje garancie ochrany slobody pohybu a pobytu, ktorá je jednou zo štyroch základných slobôd európskeho práva. V tomto smere sú dôležité najmä: smernica Európskeho parlamentu a Rady 2004/38/ES o práve občanov Únie a ich rodinných príslušníkov voľne sa pohybovať a zdržiavať sa v rámci územia členských štátov, nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 562/2006, ktorým sa ustanovuje Kódex schengenských hraníc a rámcové rozhodnutie Rady EÚ č. 2002/584/JHA o Európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi.²¹

Kým regulácia práv a slobôd demokratického Západu kontinuálne nadväzovala na historicky zakotvené prirodzenoprávne východiská, región strednej a východnej Európy pod vplyvom komunistickej ideológie likvidoval osobné slobody a politické práva svojich občanov. V Československu sa táto prax prehĺbila po prijatí Ústavy 9. mája z r. 1948, na základe ktorej boli prijaté ďalšie právne akty okliešťujúce slobodu občanov, napr. zákon č. 231/1948 Zb. na ochranu ľudovodemokratickej republiky, alebo zákon č. 247/1948 Zb. o táboroch nútenej práce a ďalšie. Sloboda pohybu a pobytu bola de facto zrušená zákonom č. 52/1949 Zb. o hlásení obyvateľstva a povoľovaní pobytu cudzincom a zákonom č. 53/1949 Zb. o cestovných pasoch.

20 HODÁS, M. *Historický vývoj ľudských práv a ústavného štátu (a niektoré súčasné výzvy)*. Bratislava : História ľudských práv, o. z., 2016. s. 319 – 356.

21 BARTOŇ, M. a kol.: c. d., s. 361.

Problematika vstupu a pobytu cudzincov ešte v rámci Československa bola riešená v rámci zákona č. 498/1990 Zb. o utečencoch. Po páde železnej opony a vzniku samostatnej Slovenskej republiky sa právna úprava v našich podmienkach postupne prispôbovala požiadavkám právneho štátu. Vo vzťahu k slobode pohybu a pobytu sa základnou normou stali ustanovenia čl. 23 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Z. z., v znení jeho odsekov 1 a 2:

- 1) Sloboda pohybu a pobytu sa zaručuje.
- 2) Každý, kto sa oprávnenne zdržiava na území Slovenskej republiky, má právo toto územie slobodne opustiť.

Na základe tohto ustanovenia je sloboda pohybu zaručená pre všetky osoby, ktoré sa zdržiavajú na území Slovenskej republiky bez ohľadu na ich štátne občianstvo, vrátane ľudí bez štátneho občianstva, v zmysle slobodne prísť a odísť na ktorékoľvek miesto v rámci územia štátu, s výnimkou miest, ktoré sú z hľadiska osobitného záujmu pre verejnosť čiastočne alebo úplne neprístupné. Súčasťou absolútnej individuálnej slobody pohybu je aj sloboda opustenia územia nášho štátu, ktorá sa tiež vzťahuje na každú osobu nachádzajúcu sa na jeho území. Pre slovenského štátneho občana sa spája aj so slobodnou možnosťou návratu späť do vlasti. Je pritom irelevantné, či tento občan má trvalý pobyt na území Slovenskej republiky alebo nie. Podobne nie je podstatná prípadná možnosť dvojitého občianstva, nakoľko rovnako môže mať tento občan aj občianstvo iného štátu. To už ale neplatí pre cudzincov a osoby bez štátnej príslušnosti. Problematika pobytu cudzincov bola po vzniku SR rozdelená do dvoch samostatných zákonov – otázku utečencov riešil zákon č. 283/1995 Z. z., zrušený a nahradený zákonom č. 480/2002 Z. z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Problematiku vstupu a pobytu cudzincov na územie SR riešil zákon č. 73/1995 Z. z. o pohybe a pobyte cudzincov. Ďalšími právnymi predpismi konkretizujúcimi slobodu pohybu a pobytu sú napr. z. č. 477/2003 Z. z. o ochrane štátnej hranice, resp. súvisiace normy sa nachádzajú aj v trestnom zákonníku, zákone o policajnom zbore a ďalších.

V prípade, keď sa občan Slovenskej republiky, ktorý sa zdržiava na území cudzieho štátu opodstatnene dožaduje svojho práva na vstup na územie Slovenskej republiky, vzniká pre príslušné štátne orgány povinnosť vykonať všetky dostupné opatrenia, aby sa toto právo občana mohlo realizovať.²²

3. Migrácia

Migrácia (pohyb osôb z jedného miesta na druhé) je rovnako stará ako ľudská spoločnosť. Súvisiacimi pojmami sú imigrácia, t. j. príchod cudzincov do štátu, ktorého nie sú občanmi, a emigrácia, t. j. vyst'ahovanie do iného štátu.

V dôsledku markantného nárastu ľudskej populácie sa historicky menili jej podoby a rozsah. V súčasnosti je možné identifikovať tri všeobecné trendy, ktoré naznačujú, akú bude mať v budúcnosti podobu:

- uprednostňovanou migračnou politikou bude podpora stredne a vysokokvalifikovaných migrantov,

22 Čič. M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Martin : Matica slovenská, 1997. s. 136.

- dlhodobé klimatické a demografické zmeny budú naďalej dôvodom značného presunu ľudí, podobne ako náhle udalosti v podobe prírodných katastrof, či politických konfliktov,
- kultúrne rozdiely medzi migrantmi a pôvodným obyvateľstvom môžu znamenať potencionálne konflikty a vzostup nacionalistických hnutí.²³ Bude preto nevyhnutné pre vlády štátov najviac zasiahnutých migráciou prijímať účinné opatrenia na elimináciu negatívnych dôsledkov kultúrnej a náboženskej intolerancie.

Medzi bohatými a stabilnými demokraciami navzájom na druhej strane, môžeme badať a naďalej očakávať privilégium voľného pohybu aj cez hranice. Príkladom je nepochybne Európska únia, v rámci ktorej sú „dokorán“ otvorené hranice pre občanov EÚ. Táto prax je v značnom kontraste s prísnou kontrolou prisťahovalectva pre migrantov z tretích krajín poháňaných chudobou, ktorých jedinou perspektívou zostáva ilegálny prechod cez hranice. Prosperujúci Západ je v „obkľúčení“ a počty osôb snažiacich sa dostať doň neustále stúpajú. V medzinárodnom spoločenstve sa preto pozornosť presúva na posilnenú reguláciu migrácie, pričom práva na voľný pohyb sú prísne vymedzené a intenzívne sa kontroluje najmä nelegálny pohyb. Súčasťou týchto opatrení je aj vyvíjaný tlak na tretie krajiny, aby kontrolovali neregulárny pohyb svojich vlastných občanov. Pozornosť sa sústreďuje aj na to, ako a akými kanálmi sa migranti dostávajú do cieľovej krajiny.

Aké sú teda možnosti jednotlivcov v núdzi na ich prijatie do iných krajín, resp. aké priority by mali štáty uplatňovať pri ich selekcii a legitímnej kontrole prisťahovalectva? Názory sa rôznia, a to aj medzi liberálnymi teoretikmi. Značná časť z nich obhajuje názor, že štáty by mali prijímať migrantov, ktorí to najviac potrebujú. Vnímajú imigráciu ako právo na nápravu, ktorého sa môžu domáhať tí, ktorým chýba dostatočná ochrana, zdroje alebo príležitosti v krajine ich narodenia alebo pobytu na to, aby si sami mohli určovať okolnosti svojho života a to až dovtedy, kým existuje globálna nespravodlivosť v tom, že byť občanom konkrétnej krajiny určuje a obmedzuje možnosti človeka. Z tejto perspektívy by sa potom dalo optimisticky tvrdiť, že otvorené hranice by pomohli vytvoriť globálne spravodlivejší svet, v ktorom by potom už nebol dôvod obmedzovať voľný pohyb cez hranice. Ak však majú byť v takomto zmysle otvorené hranice prostriedkom nápravy globálnej nerovnosti, potom sa musí preukázať, že by predstavovali efektívnejší nástroj ako alternatívne politiky medzinárodného prerozdeľovania zdrojov, a nie ľudí.

Iná skupina názorov rieši a podporuje otázku otvorených hraníc, ale iba medzi demokraciami, ktoré sú na približne podobných úrovniach ekonomického rozvoja. Považujú geografickú mobilitu za primárne právo, ktorého obmedzenie musí byť odôvodnené. Je zrejmé, že tento prístup možno uplatniť len v ideálnom svete, v ktorom sa politické a ekonomické rozdiely medzi jednotlivými štátmi vyrovnali a teda už neexistujú faktory, ktoré v súčasnosti spúšťajú toky utečencov a migráciu chudoby. Ideálny by bol svet, v ktorom by bola veľká väčšina ľudí spokojná s podmienkami vo svojich krajinách.

Kriticky sa k uvedeným názorom stavajú tí, ktorí jednoznačne obhajujú základné právo demokratických štátov kontrolovať imigráciu, vyplývajúce z práva na politické sebaurčenie. Považujú ju za nevyhnutnosť pre udržanie a ochranu domácich inštitúcií.²⁴

S uvedenými postojmi sa spája otázka, či sú otvorené hranice liekom na globálnu nespravodlivosť. Nepochybne sú ideálom, o ktorý sa treba usilovať, na druhej strane však v neideálnom svete sa kontrole imigrácie nedá vyhnúť, najmä ak by otvorené hranice ohrozili podmienky sociálnej spravodlivosti vo vnútri štátu.

Podľa R. Bauböcka nie je správne obmedzovať sa pri diskusii o migrácii len na kompromis medzi slobodou jednotlivca a kolektívnym právom na politické sebaurčenie a ignorovať potenciálne pozitívne účinky relatívne otvorených hraníc na politické systémy. Sloboda pohybu je umožnená mierovými a priateľskými vzťahmi medzi štátmi a zároveň prispieva k upevňovaniu takýchto vzťahov. Za primeraných podmienok môžu nadnárodné väzby, ktoré sa takto vytvárajú prispieť k hospodárskemu rozvoju, demokratickej transformácii a konsolidácii zúčastnených krajín. Častou odpoveďou na otázku, prečo liberálne demokracie potrebujú kontrolovať imigráciu je potreba chrániť svoje sociálne režimy a svoje národné kultúry. Kultúrne dôvody na obmedzenie prísťahovalectva sú však z liberálneho hľadiska všeobecne podozrivé. Politika vylučovania imigrantov z kultúrnych dôvodov je diskriminačná a to aj pre vnútorné kultúrne menšiny. Otvorenie hraníc pre imigráciu môže za určitých podmienok podporiť kultúrnu liberalizáciu demokracií bez toho, aby sa oslabil ich schopnosť udržiavať efektívne sociálne režimy.²⁵

4. Obmedzenie slobody pohybu a pobytu

Základným východiskom pre zdôvodnenie nevyhnutnosti poskytnúť široký priestor pre voľný pohyb aj pobyt je silná väzba tejto slobody s individuálnou autonómiou jednotlivca. Jednotlivci by mali mať poskytnutú čo najväčšiu slobodu pri svojich životných rozhodnutiach. Ako však už z vyššie uvedeného vyplýva sloboda pohybu a pobytu nie je absolútnym právom a môže byť obmedzená s cieľom chrániť iné dôležité záujmy.

Sloboda pohybu a pobytu vnútri štátu je najčastejšie obmedzená na základe legitímnych cieľov, akými sú ochrana verejného zdravia, verejného poriadku alebo bezpečnosti. Niektoré existujúce obmedzenia slobody pohybu sú dôsledkom plnenia iných dôležitých verejných alebo sociálnych potrieb, ako je potreba chrániť ekologicky citlivé oblasti alebo zaistiť bezpečnosť na mori.

Vo všeobecnosti je obmedzená sloboda pohybu a pobytu osôb, ktoré boli odsúdené za trestné činy, či už z dôvodu uväznenia alebo domáceho väzenia. V súvislosti s vyšetrovaním trestnej činnosti sú obmedzenia obsiahnuté aj v inštitúte väzby, vyšetrovania na slobode, ale obmedzenia možno uložiť aj osobám, ktoré boli podmienene odsúdené alebo aj podmienene prepustené. V spore o starostlivosť

24 BAUBÖCK, R. *Global Justice, Freedom of Movement and Democratic Citizenship*, Cambridge University Press, 2009. s. 1 – 9 Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/journals/european-journal-of-sociology-archives-europeennes-de-sociologie/article/global-justice-freedom-of-movement-and-democratic-citizenship/6EEF9E6D9F4034A31C4C92ADCFA5C4>

25 Tamtiež

o dieťa môže súd obmedziť pohyb maloletého dieťaťa, čím obmedzí možnosť rodičov tohto dieťaťa cestovať so svojím dieťaťom. Čo sa vôbec týka maloletých osôb, je pochopiteľne sloboda ich cestovania obmedzenejšia. Ďalšie obmedzenia môžu zahŕňať rôzne požiadavky – napr. nutnosť nosiť preukazy totožnosti (občianske preukazy) a preukázať ich na požiadanie, registrovať zmeny adresy, vniknutie na určitý majetok, atď.

Právo slobodne opustiť územie domovského štátu tiež nie je absolútne. Osobe môže byť zakázané opustiť krajinu z viacerých dôvodov, podobne ako v prípade pohybu v rámci štátu najmä z dôvodov vyplývajúcich z trestného práva. Prax jednotlivých štátov však ukazuje existenciu rôznych obmedzení práva určitých skupín odísť, či už z dôvodu vojny, vojenskej služby, národnej bezpečnosti, plnenia zmluvných záväzkov a pod. Tiež štát môže požadovať opustenie krajiny len s platným pasom alebo identifikačným dokladom. Vo vzťahu k cudzincom štát v podstate nemôže brániť cudzincovi v opustení svojho územia, jeho odchod však môže podmieniť jeho prítomnosťou v trestnom konaní, odpykaním uloženého trestu, uhradením daňových povinností či nedoplatkov.²⁶

Právo vstupu na územie štátu sa riadi princípom suverenity štátu, na základe ktorého štáty nemajú povinnosť povoliť vstup cudzincov na svoje územie bez predošlého schválenia. Práva na vstup sa môžu domáhať len štátny príslušníci voči svojmu domovskému štátu.

V rámci Európskej únie (v Európskych spoločenstvách) sa spoločná migračná politika začínala kreovať už od 90-tych rokov minulého storočia. Boli stanovené hlavné zásady, z ktorých vyplynulo, že vnútorné hranice medzi štátmi EÚ sú pre ich občanov vzájomne otvorené, ale každý štát si bude určovať otázku prijatia cudzincov z tretích štátov a tiež to, akým spôsobom bude ich vstup podmieňovať.²⁷ Jednotlivé štáty však ani v súčasnosti nedisponujú absolútnou voľnosťou v otázkach rozhodovania o vstupe cudzincov na svoje suverénne územie. Limity predstavujú ich vzájomné zmluvné záväzky ale aj zásady a kogentné normy medzinárodného práva, z ktorých vyplýva najmä právo na azyl pred prenasledovaním.

Ďalšie obmedzenia spravidla súvisia s dĺžkou pobytu v cudzine. Vo všeobecnosti totiž je povolené cestovať do iných krajín, väčšina z nich však obmedzuje dĺžku času, počas ktorého môžu v nich dočasní návštevníci zostať. To môže okrem iných faktorov závisieť od krajiny pôvodu a cieľovej krajiny. V niektorých prípadoch (napr. utečencov, vystavených riziku pri návrate do svojej krajiny a azylantov) môže byť povolený neobmedzený pobyt z humanitárnych dôvodov, ale vo väčšine ostatných prípadov je pobyt vo všeobecnosti obmedzený. Jednou z výrazných výnimiek je už viackrát spomínaný voľný pohyb osôb v Európskej únii.

Je mimoriadne dôležité neustále sledovať, či všetky zákony potencionálne obmedzujúce slobodu pohybu a pobytu naozaj sledujú legitímne ciele a či zároveň vytvára primeranú rovnováhu medzi obmedzením slobody pohybu a inými právami

26 KEUČKA, J. *Medzinárodné právo verejné. Všeobecná a osobitná časť*. 3. doplnené a prepracované vyd., Košice : Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017. s. 256.

27 KELLER, J. *Evropské rozpory ve světle migrace*. Praha : SLON, 2017. s. 14.

a záujmami. Reštriktívne opatrenia musia byť v súlade so zásadou proporcionality – t. j. musia byť vhodné na dosiahnutie ich ochrannej funkcie, čo najmenej rušivé spomedzi tých, ktoré smerujú k požadovanému výsledku a musia byť primerané záujmu, ktorý sa má chrániť.

Jednou z najdiskutovanejších tém súčasnosti je rozsah a ústavnosť opatrení, ktoré súviseli s pandemickou situáciou v dôsledku COVID-19. V rámci Slovenskej republiky k obmedzeniu slobody pohybu a pobytu dochádzalo v dôsledku vyhlásenia núdzového stavu a tiež v dôsledku opatrení orgánov štátnej správy na úseku verejného zdravia.

Ústava Slovenskej republiky predpokladá možnosť obmedzenia základných práv v čl. 51 ods. 2 v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu. Podmienky a rozsah obmedzení však možno stanoviť len ústavným zákonom, ktorým je v podmienkach SR ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu. Podmienky vyhlásenia núdzového stavu upravuje čl. 5 tohto ústavného zákona, ktorý v ods. 3 písm. g) pripúšťa obmedzenie slobody pohybu a pobytu. V súvislosti s pandemiou bol núdzový stav vyhlásený opakovane uznesením vlády, prvýkrát 15. marca 2020. Sprvoti sa však opatrenia v rámci núdzového stavu nevzťahovali na obmedzenie slobody pohybu a pobytu. K najrozsiahlejšiemu zásahu do základných práv a slobôd došlo uznesením vlády SR č. 207 zo 6. apríla 2020, ktorým bola obmedzená najmä sloboda pohybu a pobytu zákazom vychádzania v stanovenom období. Súčasne bolo zakázané uplatňovanie práva pokojne sa zhromažďovať s výnimkou osôb žijúcich v spoločnej domácnosti bez časového obmedzenia. Tak rozsiahly zásah musí podliehať prísne mu testu proporcionality, ktorý zahŕňa preukázanie vhodnosti obmedzujúcej právnej normy a väzby medzi ňou a účelom právnej úpravy. Ďalším krokom je preukázanie kritéria nevyhnutnosti a najmä posúdenie, či nebolo možné použiť šetrnejší zásah a napokon uplatnenie hľadiska proporcionality v užšom zmysle slova spočívajúce v metodológii zvažovania v kolízii stojacich ústavných hodnôt.²⁸

Podľa J. Sváka praktické skúsenosti s vyhlasovaním núdzového stavu, s prijímaním opatrení v jeho režime, ich charakterom a najmä ich trvaním, opodstatňujú zmenu ústavnej úpravy núdzového stavu. Predmetom takejto zmeny by mali byť nielen prísnejšie podmienky jeho vyhlasovania a trvania, ale aj stanovenie pravidiel a zodpovednosti za ich neustále skúmanie z hľadiska ich trvania a opodstatnenosti ich aplikovania.²⁹

Výraznejšie ako vyhlásenie núdzového stavu do slobody pobytu a pohybu bezpochyby zasahovali opatrenia orgánov štátnej správy na úseku verejného zdravia podľa zákona č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Ústava SR totiž v súvislosti so zdravím výslovne umožňuje obmedzenie slobody pohybu a pobytu zákonom, ak je to nevyhnutné pre ochranu zdravia (čl. 23 ods. 3).

Podľa § 48 ods. 4 zákona na ochranu verejného zdravia môžu príslušné orgány nariadiť širokú škálu opatrení, ktorými sú o. i. aj zákaz alebo obmedzenie styku

28 HOLLÄNDER, P. *Filosofie práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006. s. 161.

29 SVÁK, J. *Ústavnosť mimoriadnych zákonov pre boj s Covid-19*. online 2021. Dostupné na: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ustavni-pravo/ustavnost-mimoriadnych-zakonov-covid19>

časti obyvateľstva s ostatným obyvateľstvom pri hromadnom výskyte závažného ochorenia, zákaz alebo obmedzenie hromadných podujatí, zákaz alebo obmedzenie prevádzky zariadení, v ktorých dochádza k zhromažďovaniu osôb, nútená izolácia osôb chorých na prenosné ochorenie, ktoré odmietajú nariadené opatrenie, čo znamená fakticky vážny zásah do niektorých základných práv a slobôd. Ide o. i. aj o právo pohybu a pobytu zákazom alebo obmedzením styku časti obyvateľstva s ostatným obyvateľstvom.

Z ústavnej požiadavky dbať na podstatu a zmysel základných práv a slobôd pri ich obmedzení a toto obmedzenie použiť len na ustanovený cieľ vyplýva povinnosť zákonodarcu zachovať princíp proporcionality medzi účelom, ktorý sleduje zavedením obmedzenia a právnou úpravou určitého právneho inštitútu a charakterom a intenzitou tohto inštitútu. Posudzovanie racionálnej väzby medzi zákonodarcom sledovaným účelom a zvoleným normatívnym prostriedkom je prvým kritériom, podľa ktorého sa posudzuje zachovanie princípu proporcionality. Prekročenie princípu proporcionality zakladá nielen porušenie čl. 13 ods. 4 Ústavy SR, ale zasahuje aj do materiálne chápaného právneho štátu podľa čl. 1 ods. 1 Ústavy SR.³⁰

Záver

Aký druh práva je sloboda pohybu a pobytu v neideálnom svete a ako sa líši od nárokov imigrantov na prijatie? Na prvý pohľad by sme si mohli myslieť, že rozdiel je v tom, že sloboda pohybu je plne dosiahnuteľná len tam, kde už neexistujú hranice, zatiaľ čo z nárokov na prijatie vyplýva existencia hranice. To však nesprávne chápeme povahu hraníc. Primárnou funkciou politickej hranice je vymedziť jurisdikciu politickej autority ale tiež vymedziť miesto kontroly nad tokom tovaru alebo ľudí..

Hoci sloboda pohybu nepredpokladá absenciu hraníc, je to v podstate negatívna sloboda, ktorá ukladá politickým orgánom povinnosť nezasahovať do práv jednotlivcov, ktorí uplatňujú svoje právo na voľný pohyb.

Žijeme vo svete, kde nachádzame rôzne stanovené regionálne podmienky pre slobodu pohybu, ako aj uplatňovanie nárokov na vstup, vznesené osobami mimo týchto regiónov. Hoci migrácie, ku ktorým dochádza, sú regulované samostatnými právnymi režimami, tieto režimy sa do určitej miery prekrývajú a navzájom sa ovplyvňujú. Osoby, ktoré majú právo na voľný pohyb cez medzinárodnú hranicu, musia stále čeliť určitým kontrolám na mieste vstupu. Naopak, tí, ktorí podliehajú všeobecnej imigračnej kontrole, majú tiež právo na voľný pohyb avšak len vo vzťahu ku krajine, z ktorej odchádzajú.

Vo svete otvorených hraníc v tomto zmysle spočíva sloboda opustiť územie určitej krajiny len z absencie práva verejnej moci brániť ľuďom odísť. Vo svete, kde štáty vo všeobecnosti kontrolujú prísťahovalectvo, však majú (mali by mať) vlády krajín pôvodu nielen pozitívnu povinnosť umožniť svojim občanom odísť, ale aj povinnosť vyjednávania podmienok ich prijatia v cieľových krajinách. Z toho vyplýva úloha pre liberálne štáty hľadať čo najefektívnejšie bilaterálne alebo multilaterálne dohody o voľnom pohybe.

30 Tamtiež

Literatúra:

- BARTOŇ, M. a kol. 2016. *Základní práva*. Praha, Leges 2016. 608 s. ISBN 978-80-7502-128
- BAUBÖCK, R. 2009. *Global Justice, Freedom of Movement and Democratic Citizenship*, Cambridge University Press, 2009. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/journals/european-journal-of-sociology-archives-europeennes-de-sociologie/article/global-justice-freedom-of-movement-and-democratic-citizenship/6EEEF9E6D9F4034A31C4C92ADCFA5C4>
- BEŇA, J. 1996. *Zbierka dokumentov a úloh zo všeobecných dejín štátu a práva: Starovek, stredovek*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 1996. 128 s. ISBN 9788088825463
- BRÖSTL, A. 2009. *Frontisterion*. Bratislava : Kalligram, 2009. 328 s. ISBN 978-80-8101-179-5
- COHEN, R. 2020. *Sťahovanie ľudstva*. Bratislava : Ikar, 2020. ISBN 978-80-551-7483-9
- ČIČ, M. a kol. 1997. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Martin : Matica slovenská, 1997. ISBN 80-7090-444-5
- GÁBRIŠ, T. 2008. Právne vyjadrenie hodnôt novovytvorenej ČSR (1918). In *ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS IURIDICA*, No 337. Brno : Masarykova univerzita 2008. s. 434 – 449. ISBN 978-80-210-4733-4
- HODÁS, M. 2016. *Historický vývoj ľudských práv a ústavného štátu (a niektoré súčasné výzvy)*. Bratislava : História ľudských práv, o. z., 2016, 431 s. ISBN 978-80-972218-0-5
- HOLLÄNDER, P. 2006. *Filosofie práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006. 303 s. ISBN 80-86898-96-2
- CHETAIL, V. 2016. Sovereignty and Migration in the Doctrine of the Law of Nations: An Intellectual History of Hospitality from Vitoria to Vattel. In *The European Journal of International Law*, Vol. 27 no. 4 EJIL (2016), s. 907–908. Dostupné z: <http://www.ejil.org/pdfs/27/4/2697.pdf>
- KELLER, J. 2017. *Evropské rozpory ve světle migrace*. Praha : SLON, 2017. 227 s. ISBN 978-807419-249-4
- KLUČKA, J. 2017. *Medzinárodné právo verejné. Všeobecná a osobitná časť*. 3. doplnené a prepracované. Košice : Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017. 524 s. ISBN 978-80-8168-743-3
- McADAM, J. 2011. An Intellectual History of Freedom of Movement in International Law : The Right to Leave as a Personal Liberty. In *Melbourne Journal of International Law*, vol. 12. Dostupné na: https://law.unimelb.edu.au/_data/assets/pdf_file/0011/1686926/McAdam.pdf,
- SALAMANCA, B. 2016. *Early Modern Controversies of Mobility within the Spanish Empire: Francisco de Vitoria and the Peaceful Right to Travel*. Dostupné na: https://www.academia.edu/32531324/Early_Modern_Controversies_of_Mobility_within_the_Spanish_Empire_Francisco_de_Vitoria_and_the_Peaceful_Right_to_Travel,
- SELTENREICH, R. a kol. 2010. *Dějiny evropského a kontinentálního práva*. 3. vyd. Praha : Leges, 2010. 808 s. ISBN 978-80-87212-54-7

- SVÁK, J. 2021. *Ústavnosť mimoriadnych zákonov pre boj s Covid-19*. 2021. Dostupné na: <https://www.pravni prostor.cz/clanky/ustavni-pravo/ustavnost-mimoriadnych-zakonov-covid19>
- <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/142/651/>
- <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/338/537/>
- <https://fullfact.org/law/magna-carta-article-42/>
- <https://www.ion.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/2018-07/TP8.pdf>

Summary: About Freedom of Movement and Residence

The paper deals with the freedom of movement and residence, which is currently embodied not only in the Universal Declaration of Human Rights, but is part of the relevant catalogs of human rights at the international and national level and is also one of the four fundamental freedoms of the European Union.

As in the case of other important legal-theoretical concepts, we can also encounter the roots of ideas of freedom of movement and residence already in antiquity. It was significantly elaborated later by such thinkers as F. Vitoria, H. Grotius, S. Pufendorf, E. Vattel and others. Although its legislative definition will lead us back to the Magna Carta, a significant breakthrough was only represented by the human rights documents adopted after the Second World War. In the conditions of the Slovak Republic, it fully developed only after the fall of the totalitarian regime after 1989.

In accordance with its natural law origin, it is one of the basic elements of personal freedom. Regarding its content, we can perceive up to three levels of this right - the right to move freely within the national space, the right to leave the country and the right to enter, move and stay in the territory of a foreign state. While in the first two levels, freedom of movement and residence is perceived as an individual human right, the possibility of entry, movement and residence in the territory of a foreign state conflicts with the right of a sovereign state to set conditions and restrictions on the entry of foreign nationals into its territory. It is currently manifested in the practice of individual states, and on this level, we can observe an ever-increasing split between legal and philosophical principles on the one hand and state practice on the other.

In the next part, the text analyzes the issue of migration and finally addresses the issues of restrictions on freedom of movement and residence, especially in the light of increasing migration and the COVID-19 pandemic.

doc. JUDr. Marta Tóthová, PhD.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Ústav teórie práva Gustava Radbrucha
Kováčska 30
040 01 Košice
Slovenská republika
marta.tothova@upjs.sk

Obsah článku podlieha licencií Creative Commons Attribution 4.0 International Licence CC BY (Marta Tóthová).